

بازنمود پوشش زنان ایرانی سیاستمدار در شبکه اجتماعی اینستاگرام

نوشته

عبدالله بیچرانلو *

سیده راضیه یاسینی **

مهناز جلالی پور ***

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۱/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۲۰

چکیده

هدف مطالعه پیش رو، تحلیل شیوه‌های بازنمود پوشش زنان سیاستمدار منتخب در اینستاگرام، از خلال تحلیل تصاویری است که از خودشان منتشر کرده‌اند. در این مقاله تلاش شده است، علاوه بر تحلیل چگونگی بازنمود پوشش زنان در نمونه منتخب تحقیق، به این پرسش پاسخ داده شود که آیا پوشش آنها در فضا و رسانه‌های رسمی، با پوشش آنها در فضای رسانه‌های غیررسمی (اینستاگرام) متفاوت است؟ در مبنای نظری تحقیق از رویکرد نمایشی اروینگ گافمن بهره گرفته شده و در تحلیل صفحه‌های اینستاگرامی زنان سیاستمدار منتخب، از روش مردم‌نگاری مجازی استفاده شده است.

جامعه تحقیق در این مقاله، صفحه‌های اینستاگرامی زنان فعال در عرصه رسمی سیاست ایران، با پوشش چادر بوده که صفحه پنج نفر از آنان، به عنوان نمونه تحقیق، با روش هدفمند انتخاب شده است. تحلیل تصاویر منتشر شده زنان سیاستمدار، در صفحه‌های شخصی در اینستاگرام نشان داد، پوشش برخی از آنان در مجامع بین‌المللی یا در شرایطی که دوربین‌های رسمی همچون دوربین تلویزیون وجود نداشته، اندکی بازتر بوده و در شرایط مخالف آن، این پوشش بسته‌تر بوده است. نتیجه آنکه این زنان محجبه، در موقعیت‌هایی که خود را روی صحنه و در حال اجرای یک نمایش یافته‌اند، پوشش متناسب‌تری با صحنه برگزیده‌اند؛ اما گاهی که احساس فراغت بیشتری داشته و فشار کمتری را از جانب دوربین‌ها احساس کرده‌اند، پوشش متفاوتی پیدا کرده‌اند.

کلیدواژه: پوشش، حجاب، زنان سیاستمدار، اینستاگرام، بازنمود.

* استادیار گروه ارتباطات اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول) bikaranlou@ut.ac.ir

** دانشجویار پژوهش هنر، پژوهشکده هنر، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، تهران، ایران. raziehyasini@yahoo.com

*** کارشناس ارشد تبلیغ و ارتباطات فرهنگی، گروه تبلیغ و ارتباطات فرهنگی، دانشگاه سوره، تهران، ایران. b.jalalipour@gmail.com

مقدمه

گسترش رسانه‌های اجتماعی، به‌ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی در دو دهه اخیر، پیامدها و آثار فرهنگی، اجتماعی و ... گسترده‌ای در بر داشته است؛ به نحوی که به جامعه برآمده بر اثر این تحول‌های فناورانه، فرهنگی، اجتماعی و ... جامعه شبکه‌ای اطلاق شده است. «جامعه شبکه‌ای، جهانی است و با مجموعه‌ای متکثر از فرهنگ‌هایی که تاریخ و جغرافیای هر نقطه از دنیا را به یکدیگر متصل می‌کنند، سروکار دارد و آنها را با یکدیگر تلفیق می‌نماید» (کاستلز، ۱۳۹۶: ۴۹). در جامعه شبکه‌ای، پویایی‌های ارتباطی، اشکال نوین و دگرگونه‌ای پیدا کرده‌اند، از جمله بخش عمده‌ای از ارتباطات بشری، ماهیت بصری یافته است مثلاً در شبکه اجتماعی اینستاگرام که شبکه‌ای تصویرمحور است

یک بعد اساسی آن، تأکید آن بر تصویر است که سبب تمایز آن از رسانه‌های رقیب اصلی مانند فیس‌بوک و توئیتر می‌شود. بنابراین هر نوع تأمل و تلاش به منظور فهم این رسانه اجتماعی و تعامل کاربران با آن نیازمند توجه و تمرکز بر ارتباط بصری میان کاربر و این رسانه است (حسنی، ۱۳۹۸: ۷۵).

در این شبکه، هر عکس می‌تواند نشانه‌علاقه، موضع‌گیری‌ها یا برنامه‌های فعلی و آینده کاربران باشد. تلفیق فضای خصوصی و عمومی عکس‌ها و انتشار آن‌ها نیز، موجب می‌شود تا کاربران با دسترسی آسان و سریع به این شبکه اجتماعی از طریق تلفن‌های همراه هوشمند، در تعامل با زندگی شخصی و کاری صاحبان صفحه‌های اجتماعی قرار گیرند. صاحبان صفحه‌ها نیز می‌توانند، مطالب خود را به‌روز کرده و در ارتباط لحظه‌ای با مخاطبان‌شان باشند.

از طرفی در اینستاگرام، ممکن است عکس‌ها و متن‌ها ارتباط معناداری با یکدیگر نداشته باشند و تنها، به این دلیل که انتشار پست بدون عکس در اینستاگرام امکان‌پذیر نیست، با متن همراه شوند. در عین حال اغلب، خود عکس‌ها روایت‌گرند، بی‌آنکه برای توضیح بیشتر، به متن نیاز پیدا کنند. در شبکه اینستاگرام، محتوا می‌تواند کاملاً شخصی، یا تجاری، تبلیغاتی، آموزشی و ... باشد. برخی از کاربران نیز از صفحه‌های شخصی، برای بیان افکار، نگرش‌ها و عقاید خود بهره می‌گیرند و به‌بازنمود هویت خود می‌پردازند. به‌طور کلی، محتوای صفحه‌های پرفرودارتر اینستاگرام، به حوزه‌های نرم سرگرمی، سبک زندگی و مصرف اختصاص یافته و محتوای مرتبط با حوزه‌های جدی و سخت مانند سیاست، وزن کمتری را در اینستاگرام به خود اختصاص داده است. به اعتقاد برخی محققان، رسانه‌های اجتماعی که مصرف و سرگرمی را تجلیل می‌کنند و سیاست را نادیده می‌گیرند، قصد خلق آگاهی کاذب دارند و این رسانه‌ها حوزه‌ای عمومی را تشکیل نمی‌دهند (فوکس، ۲۰۱۴).

با وجود چنین وضعیتی، یک دسته از کاربران اینستاگرام در ایران، که در زمره سیاستمداران به

شمار می‌روند، در این شبکه با مخاطبان خود تعاملی و رای حوزه سرگرمی و مصرف دارند. یکی از موضوع‌هایی که در بر ساخت ویژه این زنان در باز نمود خود در اینستاگرام، قابلیت تحلیل دارد، پوشش آنها است. هدف مطالعه پیش رو، تحلیل شیوه‌های نمایش پوشش زنان محجبه سیاستمدار در اینستاگرام، از خلال تحلیل تصاویری است که از خودشان منتشر کرده‌اند. به دلیل جایگاه مرجع این زنان، به مثابه بخشی از یک گروه مرجع و عضوی از رهبران فکری و مورد توجه گروهی از مخاطبان نشان، تحلیل چگونگی پوشش آنها در صفحه‌های شخصی اینستاگرام می‌تواند میزان نمود باورها و اعتقاداتشان را به پوشش رسمی نشان دهد و پاسخ به سؤال‌های متعددی را روشن کند که در چگونگی بازیگری آنها، به مثابه عضوی از یک گروه مرجع، تعیین کننده است. تحلیل این صفحه‌ها می‌تواند نشان دهد که جامعه تحقیق این مقاله، با باز نمود تصویری خود و پوشش خود، به تولید چه انگاره‌هایی در خصوص پوشش میان مخاطبان مشغول‌اند و به ویژه چه تصویری از پوشش مطلوبشان را ارائه می‌کنند.

در این مقاله تلاش شده، علاوه بر تحلیل چگونگی باز نمود پوشش زنان در نمونه منتخب تحقیق، این پرسش پاسخ داده شود که آیا پوشش آنها، در فضا و رسانه‌های رسمی، با پوشش آنها، در فضای رسانه‌ای غیررسمی (اینستاگرام) متفاوت است؟

پیشینه تحقیق

در خصوص پیشینه موضوع این مقاله، پیش تر تحقیق‌های مشابهی صورت گرفته است. پایان نامه تپولوژی بدن رسانه‌ای و تحلیل کردارهای بدنی کاربران شبکه اجتماعی اینستاگرام را، گشنیز جانی در سال ۱۳۹۵ انجام داد. لاجوردی نیز تحقیق باز نمود سبک زندگی جوانان ایرانی در شبکه‌های اجتماعی؛ مطالعه موردی اینستاگرام را در سال ۱۳۹۷ انجام داده است. همچنین در پایان نامه عینی فر (۱۳۹۶) با عنوان مطالعه شیوه‌های خودابرازی زنان با عکس در شبکه‌های اجتماعی، این نتیجه حاصل شده که در این شبکه‌ها، تمایل زنان به نمایش تمایزهای خود، با کمک اشیاء و موقعیت‌ها بوده است. آنها تعیین می‌کنند که سرمایه فرهنگی، مانند معلومات علمی، سلیقه، زیبایی و الویت‌های فرهنگی، زبان و ...، تا چه حد در برابر دوربین به نمایش در بیاید و سرمایه اجتماعی و سرمایه نمادین چه نقشی در تصویرهایشان داشته باشد؛ اما هیچ یک از پژوهش‌های یاد شده، بر پوشش زنان تمرکز نداشتند. منتظر قائم و یادگاری (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان "مطالعه بازنمایی حجاب، پوشش و آرایش هنرپیشگان زن در پوسترهای فیلم‌های سینمای ایران و مطابقت آن با سیاست‌گذاری فرهنگی سه دولت سازندگی، اصلاحات و اصولگرا" چگونگی بازنمایی تصویر زنان هنرپیشه را در این پوسترها مطالعه کرده‌اند. بر اساس نتایج به دست آمده، تصاویر مذکور بازنمایی معکوسی از هنجارهای تأکیدی بوده و در هیچ دوره‌ای چادر، به عنوان لباس یا یک الگوی عرف بازنمایی نشده است.

همچنین، در خصوص بازنمود هویت و سبک زندگی زنان جوان در اینستاگرام، در سال‌های اخیر تحقیق‌های دانشگاهی متعددی انجام شده است. در پایان‌نامهٔ ضرغامی (۱۳۹۸) با عنوان بازنمود خود و شکل‌گیری هویت توسط خرده‌سلبریتی‌های شبکه اجتماعی؛ مطالعه موردی خرده‌سلبریتی‌های مد اسلامی ایرانی در اینستاگرام، محقق به این نتیجه رسیده که اینستاگرام را باید مجرای رسانه‌ای جدیدی، برای خرده‌سلبریتی‌های مد اسلامی در نظر گرفت و قابلیت‌های این شبکه اجتماعی به آنها فرصت داده است تا از خلال عکس، تصویر و نوشتار، آزادانه تر خود را ابراز کنند. به علاوه، تحقیقات متعددی در خصوص خود ابرازی در رسانه‌های اجتماعی، به‌ویژه اینستاگرام، انجام شده است. کریمی و همکاران (۱۴۰۰) در مقالهٔ "اینستاگرام: شیوهٔ جدید دیدن و دیده شدن و پیامدهای آن"، به این نتیجه رسیده‌اند که استفاده از اینستاگرام به یک جریان جمعی بزرگ تبدیل شده که همه در آن شناورند و هرگونه دوری از آن، به منزلهٔ دور شدن از دنیای رسانهٔ امروز است؛ همین موضوع باعث شده تا کاربران به شدت با اینستاگرام درگیر شوند و پیوسته از آن استفاده کنند.

در میان پژوهش‌های خارجی، پایان‌نامهٔ عایشه^۱ (۲۰۱۷) با عنوان نقش رسانه‌های اجتماعی برای جنبش مد ساده در اندونزی که در دانشگاه آنکارا انجام شده است. او تأثیر رسانه‌های اجتماعی را، بر ترویج پوشش اسلامی و سوق دادن فرهنگ مصرف‌کنندگان به سوی حجاب بررسی کرده و به این نتیجه رسیده، بسیاری از زنان محجبه که در فضای اینستاگرام حضور دارند، اعتقادات مذهبی خود را با امکانات فناوری ترکیب می‌کنند. همچنین، بائولوچ^۲ و پرامیانتی^۳ (۲۰۱۷)، در پژوهشی با عنوان محجبه‌های اینستاگرام: چالش کلیشه‌های زنان مسلمان جامعهٔ اندونزی و چگونگی استفاده از اینستاگرام را، برای ترویج حجاب مطالعه کرده است. این مطالعه نشان می‌دهد که زنان محجبهٔ اندونزیایی که فعالیت‌های روزانهٔ خود را، همچون کار و سفر، در اینستاگرام منتشر کرده و آن را با پیام‌هایی اخلاقی الهام گرفته از قرآن می‌آمیختند، از طریق اینستاگرام به دنبال ترسیم و نمایش یک تصویر ایده‌آل و مدرن از زن مسلمان هستند.

به این ترتیب مقالهٔ پیش رو، به‌دلیل تمرکز بر چگونگی بازنمود پوشش زنان ایرانی سیاستمدار در شبکهٔ اجتماعی اینستاگرام، بر موضوعی متفاوت از پژوهش‌های مشابه پیشین، تمرکز دارد.

چارچوب نظری

مبانی نظری در این مقاله، بر رویکرد نمایشی اروینگ گافمن^۴، جامعه‌شناس آمریکایی، مبتنی

1. Aisyah
2. Bauluch
3. Pramiyanti
4. Erving Goffman (1922-1982)

است؛ زیرا این رویکرد، با شیوه‌بازنمود در شبکه‌های اجتماعی و اینستاگرام، تناسب نسبی دارد. آنچه در رویکرد گافمن تبیین شده، ناظر به واقعیت زندگی، بدون در نظر داشتن فضای رسانه‌های نوین مبتنی بر وب بوده است، اما در این فضای جدید، می‌توان از بازنمود رسانه‌ای سخن گفت؛ چراکه آنچه در این فضا در جریان است از طرفی به شیوه و کیفیتی متفاوت از فرایند بازنمایی در رسانه‌های جمعی صورت می‌گیرد و از طرفی، بروز و ظهور واقعیتی دستکاری شده و بازتولید شده، به واسطه فضای مجازی توسط افراد (کاربران غیرسازمان‌یافته) است. بازنمود، با آنچه اروینگ گافمن از آن به "نمود خود در زندگی روزمره" یاد کرده است، فاصله دارد؛ چراکه در نمود خود در زندگی روزمره، واسطه رسانه‌ای وب حضور ندارد، اما در فضای مجازی، کاربران از طریق رسانه وب با ابزارها و شیوه‌های گوناگون برخاسته از این رسانه (اعم از ویرایش عکس، تدوین تصویر و...) نمودی مجازی را از خود ارائه می‌کنند که می‌توان آن را "بازنمود خود در فضای مجازی" تعبیر کرد (بیچرانلو و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۱۹).

در نظریه نمایشی گافمن:

وقتی کسی در مقابل دیگران حاضر می‌شود، کنش‌های وی تعریفی را که دیگران از موقعیت دارند، تحت تأثیر قرار می‌دهد. گاهی فرد به شیوه کاملاً از قبل محاسبه شده، صرفاً به قصد انتقال برداشت خاصی به دیگران که احتمال ارایه‌ی پاسخ خاصی از جانب آنها را به دنبال دارد - پاسخی که وی خواهان آن است - عمل می‌کند و خود را به گونه خاصی ابراز می‌دارد (گافمن، ۱۳۹۶: ۱۶).

به زعم وی، در طراحی رفتارها و یا ناخودآگاه بودن آنها

گاهی فرد کنش خود را حساب شده پیش می‌برد؛ اما خود کمابیش از آن بی‌خبر است، اما در مواردی به صورتی عمدی و آگاهانه خود را به شیوه‌ای خاص نمایش می‌دهد، عمدتاً به این دلیل که عرف گروه یا پایگاه اجتماعی وی این نوع اجرا را می‌طلبد، نه به خاطر ایجاد واکنش خاصی (به جز پذیرش یا تأیید مبهم) که ممکن است از جانب افراد متأثر از اجرا صادر شود (همان: ۱۷).

چنان که گافمن می‌گوید، گاه انتظارات جامعه هدف است که فرد را ملزم به مدیریت رفتاری خود می‌کند و او را به این سمت سوق می‌دهد.

جامعه‌شناس آمریکایی، ماری هولمز^۱ نیز، در تعریف و تفسیر رفتار نمایشی فرد در فضای عمومی و در مواجهه با دیگران، با اتکا به نظر گافمن، معتقد است:

وقتی با دیگران تعامل داریم، با نمایش‌های متفاوت و به کمک ایفای نقش‌های گوناگون به آنها نشان می‌دهیم که با چه کسی روبه‌رو هستند و این نمایش‌ها به آنها می‌گوید که باید چه واکنشی داشته باشند و چگونه فکر کنند

و چه احساسی از خود نشان دهند. نمایش "صورت غیر بیانی رفتار" است که به شکلی ساختاری، تعیین کننده چگونگی تعامل ما با دیگران است. نمایش، معرف این واقعیت است که تعامل چگونه آغاز می شود و چگونه پایان می یابد، در واقع نمایش ابتدا و انتهای یک تعامل را نشان می دهد (هولمز، ۱۳۹۴: ۷۶-۷۷).

بر این اساس، افراد برای حضور در فضایی عمومی یا مقابل دیگران، شیوه رفتاری را انتخاب می کنند و از خود بروز می دهند، که نمایشی است؛ یا همه واقعت آنها نیست. افراد یا مجریان، این شیوه رفتاری را برای تأثیرگذاری بیشتر و یا پذیرش بالاتر از سوی مخاطبان یا تماشاگرانشان، انتخاب می کنند و آنچه را که بیشتر مورد تأیید و پسند است، به نمایش می گذارند.

در رویکرد نمایشی، گافمن سه عنصر اصلی را برمی شمارد که عبارت از "اجرا"، "نمود خود" و "مدیریت تأثیرگذار" است. در تعریفی که او از اجرا ارائه داده است، اجرا را شامل تمام فعل و فعالیت های شخص، در زمانی معرفی می کند، که در حضور پیوسته مجموعه ای خاص از مشاهده گران و مخاطبان قرار دارد و تلاش می کند تا بر آنها تأثیر بگذارد و او را بپذیرند. «به گفته ایشهایزر^۲، فرد [در مقابل دیگران و در جمع] باید طوری عمل کند که دانسته یا ندانسته خود را ابراز^۳ کند و دیگران نیز باید به نوبه خود به نوعی از وی متأثر^۴ شوند» (گافمن، ۱۳۹۶: ۱۲).

گافمن در تعریف و توضیح "خود"، آن را یک هویت مستقل و جدا نمی داند؛ بلکه آن را محصولی از کنش مشترک محسوب می کند که از کنش متقابل نمایشی، بین کنشگر و حضار، ایجاد می شود. او معتقد است، افراد نقاب های اجتماعی متعددی را برای خود می سازند و زمانی که از منزل و حریم خصوصی خود خارج می شوند، نقاب ها را بر صورتشان می کشند تا چهره واقعی شان پنهان بماند (یعقوبی چوبری، ۱۳۹۶: ۱۵۵). این نقاب ها، می تواند متعدد باشد و حتی بر اساس زمان، مکان، موقعیت و حتی منافع مجری تغییر کند. در اصل، این شرایط زمانی و مکانی است که نوع نقاب و تغییرهای آن را مشخص می کند. چنان که گیدنز^۵ توضیح می دهد، اجراها در جلوی صحنه ها (در حضور و مقابل مخاطب)، به نوعی متضمن تلاش هایی است برای ایجاد، حفاظت و نگهداشت جلوه ای از همنوایی با معیارهای هنجاری که کنشگران مورد نظر ممکن است در قبال آنها در پشت صحنه، بی تفاوت یا حتی مخالف باشند (گیدنز، ۱۳۹۴: ۲۰۰).

در فضا و رسانه های رسمی ایران، بخشی از جامعه، که چهره های سیاسی دانسته می شوند، ملزم به رعایت موازین تعریف شده عرفی، دینی و قانونی هستند؛ این چهره ها در فضای نوین رسانه های

1. Non- verbal form of behavior
2. Ichheiser
3. Express
4. Impress

اجتماعی، با نوعی بازتعریف و بازتولید، چهره خود را به نمایش می‌گذارند، که در این مقاله از آن به عنوان "بازنمود" یاد شده است؛ چراکه از طرفی، با "نمود" عینی و واقعی فاصله دارد و از طرف دیگر، با "بازنمایی" متفاوت است، که از طریق اشکال گوناگون تولید نمادین و دروازه‌بانی در رسانه‌های جمعی صورت می‌گیرد. این فرایند، مشابه فرایندی است که گافمن آن را نمود خود در زندگی روزمره می‌نامد. بازنمود، نمایشی است از فاصله‌ای که میان فضای رسمی و غیر رسمی، یا به تعبیر گافمن، میان رفتار پشت صحنه، و جلوی صحنه ایجاد می‌شود. بازنمود، همان ابراز خود در بستر ارتباطات شبکه‌ای مجازی یا کامپیوتری شده است، که شری ترکل در این زمینه از شبکه به کارگاه هویتی بالقوه‌ای یاد می‌کند

که در آن هویت از راه نقش-بازی و تعامل از راه دور با دیگر کاربران شکسته می‌شود. خود نه تنها تمرکززدایی می‌شود، بلکه محدودیت تکثیر می‌شود. یک فرصت غیر موازی برای بازی فرد با هویت خودش و تلاش برای آزمودن هویت‌های جدید وجود دارد (ترکل، ۱۹۹۶: ۳۵۶؛ به نقل از لستر و دیگران، ۱۳۹۸: ۴۴۹).

کاربران اینستاگرام، به خصوص و افراد مشهور از جمله سیاستمداران، هنرمندان، ورزشکاران و ... در تصاویری که از خود منتشر می‌کنند و با معیارهایی که در انتخاب و حذف عکس‌ها دارند، به دنبال بازنمودی از خود هستند که بیشترین تأیید و حمایت را دریافت کنند و واقعیتی را به تصویر بکشند که انتخابی و ویرایش شده و بر اساس اهداف، خواسته‌ها و تمنیات فردی است. این رویکرد، بر شیوه رفتاری تأکید دارد که برای جلب نظر مثبت مخاطب بروز می‌کند. فرد در این رابطه، پیوسته در تلاش است تا در نگاه مخاطب خود، ارزشمند و مطلوب جلوه کند. مجموعه این رفتارها، برای جلب نظر و دریافت واکنش‌های مثبت از سوی مخاطبان است. این نیاز و علاقه، به کسب نظر و توجه مثبت و دریافت تأیید، در مورد افراد مشهور، به‌طور خاص در شبکه‌های اجتماعی و مجازی، می‌تواند پررنگ‌تر نیز باشد؛ حضور آنها در شبکه‌های اجتماعی، همراه با مزایا و معایبی است. آنها در فضای رسانه‌ای جدید، مدام زیر نظر هستند، در عین حال، مستقیم می‌توانند بازخوردهای هر رفتار را دریافت کنند. این دریافت مداوم، می‌تواند بر مدیریت آنها در رفتار و تعاملاتشان تأثیرگذار باشد.

روش تحقیق

در این مقاله از روش مردم‌نگاری نت (نتنوگرافی) بهره گرفته شده است. مردم‌نگاری نت از ترکیب واژه‌های اینترنت و مردم‌نگاری به دست آمده است. پژوهشگران، مردم‌نگاری نت را روشی ویژه می‌دانند که برای تحقیق رفتار انسانی که از فرهنگ‌ها و جوامع مختلف در فضای اینترنت حضور دارند، ایجاد شده که در مقایسه با مردم‌نگاری سنتی، از نظر اجرا ساده‌تر و از نظر هزینه، ارزان‌تر است. «نتنوگرافی یک ابزار تحقیقاتی مناسب برای محققان علاقه‌مند به دریافت و مطالعه انتقادی

یادگیری در شبکه‌های اجتماعی است» (شیخ و شامیاتی ۱۳۹۴: ۱۸۲). این تحقیق، به لحاظ میدان مورد نظر بر شبکه اجتماعی اینستاگرام، متمرکز است. اینستاگرام، یک شبکه اجتماعی رایگان و مبتنی بر تلفن همراه است که به کاربران خود این امکان را می‌دهد تا با ارسال عکس، آن را با کاربران دیگر یا مخاطبان خاص خود به اشتراک بگذارند. این شبکه اجتماعی را، سال ۲۰۱۰ کوین سیستروم^۱ و مایک کریگر^۲، طراحان اینستاگرام، معرفی و عرضه کردند. افرادی که در این شبکه اجتماعی، صفحه فردی را دنبال می‌کنند، یا دنبال‌کنندگان^۳ او هستند. کاربران اینستاگرام با دنبال کردن هم، امکان لایک^۴ یکدیگر را دارند که به معنای تأیید، یا دیده و خوانده شدن پست‌ها و عکس‌ها است. امکان دیگری که اینستاگرام در اختیار، کاربران می‌گذارد، این است که می‌توانند نظرهای خود را در قالب کامنت، در پایان هر پست به اشتراک بگذارند؛ همچنین می‌توانند با استفاده از هشتگ^۵ (#) مطالب مرتبط را به هم پیوند دهند. امکان اشتراک‌گذاری هم‌زمان پست‌ها، از طریق اینستاگرام در توئیتر، فیس‌بوک، تامبلر و فلیکر از دیگر قابلیت‌های این شبکه اجتماعی است که به مرور زمان به آن افزوده شده است. این قابلیت، به کاربر این فرصت را می‌دهد تا هم‌زمان یک مطلب را در چند شبکه همخوان کرده تا مخاطبان در شبکه‌های مختلف اجتماعی آن را ببینند. اینستاگرام از سال ۲۰۱۶، امکان ارسال استوری^۶ را، برای کاربران خود فعال کرده است. اکنون امکان ارسال متن نیز، در این بخش وجود دارد. اینستاگرام، اکنون ابزاری به بخش استوری خود افزوده تا کاربران، امکان حفظ^۷ استوری را در صفحه‌اش در مجموعه‌های مشخص^۸ و با نام خاص داشته باشند. کاربر می‌تواند بعد از آن، هر یک از استوری‌هایش را، بسته به موضوع‌های مورد نظر از قبیل فرهنگ، سیاست، جامعه، هنر، ورزش، سرگرمی، و ... در آن بخش حفظ کند. این قابلیت، این فرصت را به دنبال‌کنندگان می‌دهد تا در هر زمانی از استوری‌های کاربر خاص استفاده کرده و آن را ببینند.

در اینستاگرام، تعداد دنبال‌کنندگان صفحه‌ها، چنان مهم است که برخی افراد برای افزایش آن، اقدام به خرید دنبال‌کننده و حتی لایک و کامنت نیز می‌کنند. در عین حال، امکان اشتراک‌گذاری عکس و ایجاد یک فضای ارتباطی تازه همراه با متن، فیلم، انتقال آراء و نظرها، موجب شده تا

1. Kevin Systrom
2. Mike Krieger
3. Fllower
4. like
5. hashtag
6. Story
7. save
8. category

اینستاگرام به یکی از شبکه‌های اجتماعی جذاب تبدیل شود. عکس‌های اینستاگرام، هویت اصلی و تازه‌ای از فرد، مطابق با انتظارات مخاطبان می‌سازد. به زعم وندایک:

در سال‌های اخیر شاهد آن بوده‌ایم که کاربری خانوادگی این عکس‌ها، به تدریج کاهش و کاربری فردی آن‌ها افزایش یافته است؛ عکس‌ها از ابزاری یادآوری به وسیله‌ای برای ایجاد ارتباط تبدیل شده‌اند. وسیله‌ای که دیگر نه تنها برای اشتراک گذاری خاطره‌ها؛ بلکه برای اشتراک گذاری تجارب به کار می‌رود (گشنیزجانی، ۱۳۹۵: ۷).

در این مقاله، به دلیل حضور در فضای اینستاگرام و آشنایی با شیوه‌های فعالیت در آن، مناسبات و روش‌های جلب و جذب مخاطب، در ابتدا، زنان محجبه سیاستمدار ایرانی انتخاب شدند که صفحه فعال در اینستاگرام داشتند و عضویت در صفحه آنها صورت گرفت. با توجه به اینکه یکی از مؤلفه‌های اصلی مردم‌نگاری نت، حضور طولانی محققان، در میدان تحقیق است، صفحه‌های این افراد از اواخر سال ۹۶ تا نیمه دوم سال ۹۸، مدام پایش شد. علی‌رغم آنکه تأکید بر تحلیل عکس‌ها بود، اما متن‌ها و محتوای تولیدی آنها نیز از نظر دور نمانده است. به این ترتیب، در دوره مورد مطالعه از طریق مشاهده صفحه‌ها، عکس‌ها، استوری‌لایت‌ها و مطالعه محتوای تولیدی، داده‌های مورد نیاز به دست آمد و در نهایت با دسته‌بندی و توصیف آن‌ها، یافته‌های نهایی تحلیل شده است. روش نمونه‌گیری در این مطالعه، هدفمند است. «روش نمونه‌گیری مردم‌نگارانه، مبتنی بر انتخاب افرادی است که درباره کل موضوع یا ابعادی از آن دارای اطلاعات مناسب و نسبتاً کافی باشند. افرادی که در اصطلاح مطلع یا دروازه‌بان خوانده می‌شوند» (محمدپور: ۱۳۸۹: ۲۴۰).

از این رو، نمونه‌ها از میان زنانی با پوشش چادر انتخاب شدند، که در عرصه‌های مختلف سیاسی، اعم از هیئت دولت یا مجلس شورای اسلامی یا شورای شهر و هم در فضای اینستاگرام هم حضور فعال دارند. با توجه به اینکه، زنان سیاستمدار در ایران پرشمار و بیشتر آنها در شبکه اجتماعی توئیتر فعال هستند، گام نخست در این تحقیق، صفحه‌های سیزده تن از زنان سیاستمدار فعال و با پوشش چادر انتخاب شد، اما در ادامه، به شش صفحه تقلیل یافت؛ زیرا تعدادی از زنان سیاستمدار، فقط در دوره‌ای خاص، مانند انتخابات مجلس، صفحه خود را ایجاد و بعد از راه‌یابی به مجلس، فعالیت خود را تمام کرده بودند؛ صفحه‌های اینستاگرامی تعدادی از آنها هم پست نداشت، یا تعداد پست‌ها بسیار اندک بوده و یا صفحه آنها عمومی نبوده است. بنابراین، غیرفعال بودن صفحه‌های اینستاگرامی شماری از زنان سیاستمدار در زمان انجام این تحقیق، سبب حذف آنها از زمره نمونه‌ها شد؛ برای مثال، الهام امین‌زاده، صفحه تقریباً غیرفعال - ۸ پست ظرف ۵ سال حضور در اینستاگرام - داشته که قابلیت مطالعه نداشت. سهیلا جلودارزاده نیز. صفحه خود را در سال ۲۰۱۷ ایجاد کرده اما از همان زمان به‌روز نشده است. لعیبا جنیدی، مرضیه وحید دستجردی، مرضیه افخم، فائزه هاشمی، فاطمه آلیا، معصومه آباد، شهربانو امانی و لاله افتخاری نیز، در بازه مذکور فاقد صفحه اینستاگرام بوده‌اند. مشخصات کلی و جمعیت‌شناختی نمونه تحقیق در جدول ۱ بیان شده است.

جدول ۱. مشخصات کلی و جمعیت‌شناختی نمونه تحقیق

ردیف	نام کاربری	سیاستمدار کاربر صفحه	تحصیلات	شغل	سال تولد	وضعیت تاهل	تعداد پست‌های تحلیل‌شده	پست‌های مرتبط با پوشش
۱	Sh.mowlaverdi	شهیندخت مولاوردی	کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل	دبیرکل جمعیت حمایت از حقوق بشر زنان	۱۳۴۴	متاهل	۲۲۰	۲۸
۲	m.ebtekar	معصومه ابتکار	دکترای ایمنی‌شناسی	معاون رئیس‌جمهور در امور زنان و خانواده	۱۳۳۹	متاهل	۸۵	۲۳
۳	Parvanehsalahshouri	پروانه سلحشوری	دکترای جامعه‌شناسی	نماینده وقت مجلس	۱۳۴۳	متاهل	۲۵	۳
۴	S_fatemehoseini	سیده‌فاطمه حسینی	دکترای مدیریت مالی	نماینده وقت مجلس	۱۳۶۴	متاهل	۷۹	۲۸
۵	Zahrasaei_ir	زهرا ساعی	دکترای جغرافیای سیاسی	نماینده وقت مجلس	۱۳۵۹	متاهل	۱۰۰	۲۳
۶	Homeira_rigi_official	حمیرا ریگی	کارشناسی ارشد فناوری اطلاعات	سفیر ایران در برونئی	۱۳۵۴	متاهل	۵۵	۲۲

پژوهش در این مقاله، مانند اغلب پژوهش‌های مردم‌نگارانه، از فرایند تحلیلی در قالب "توصیف غنی یا پرمایه" بهره می‌برد.

توصیف غنی، اصطلاحی است که گیرتس (۱۹۷۳) در کتاب «تفسیر فرهنگ‌ها» برای توصیف چیزها به همراه لایه‌های معنایی پشت آن‌ها در زمینه اجتماعی پدیده مورد نظر به کار می‌برد. توصیف غنی شیوه‌ای است برای نشان دادن پدیده‌های یافت‌شده مطالعه و هم‌زمان رمزگشایی و یافتن ارتباط منطقی آن‌ها با معانی نظری دستگاه مفهومی حوزه مطالعه است. توصیف جزئی و نقل قول‌های عمقی، کیفیت‌های ضروری گزارش‌های مردم‌نگارانه هستند (بیچارانلو و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۳).

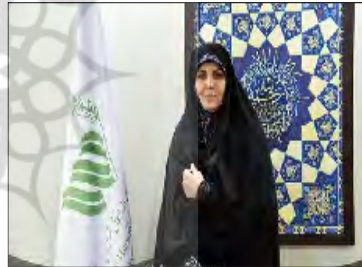
یافته‌ها

نمود پوشش در صفحه‌های اینستاگرام زنان سیاستمدار

۱. شهیندخت مولاوردی

در این صفحه، مولاوردی تأکید زیادی بر استفاده از عکس شخصی ندارد، بلکه عکس‌های

استفاده شده، بیشتر در فضایی عمومی است که حاشیه‌های آن را نیز نمایش می‌دهد. ظاهر او از نظر پوشش، در عموم عکس‌ها یکسان است. چادری سنتی، که با کش بر روی سر ثابت می‌ماند و کناره‌های آن را با دست جمع می‌کند. شیوه چادر بر سر کردن او، به گونه‌ای است که بخش عمده‌ای از روسری و آستین‌های مانتو مشخص است. همچنین، حجم کیف دستی‌اش، که زیر چادر پنهان کرده، مشخص است. به طور عمومی، روسری بر سر دارد که آن را با گیره‌ای زیر گلو می‌بندد. صورت او همواره بدون هر گونه آرایش است. پوشش مولودری و شیوه حفظ چادر، در فضاهاى مختلف، اعم از همایش‌های داخلی و خارجی، حضور در هیئت دولت، نشست‌های تخصصی در حوزه زنان به عنوان کارشناس، و ... تفاوتی ندارد؛ حتی از نظر تنوع رنگ، تفاوت قابل توجهی دیده نمی‌شود. تنها زینتی که همراه دارد، حلقه ازدواج است. شیوه حفظ چادرش به نحوی است که معمولاً یکی از دستانش آزاد است و زمانی که پشت میز نشسته، هر دو دست را آزادانه بیرون از چادر قرار می‌دهد؛ این امر موجب می‌شود که چادرش به حاشیه رانده شود. او حدود فقهی حجاب را رعایت می‌کند و محدودیتی، برای پنهان کردن دستانش برای خود در نظر نمی‌گیرد (تصاویر ۱ و ۲).

تصویر ۱ / تصویر ۲

۲. معصومه ابتکار

عکسی که برای پروفایل این صفحه انتخاب شده، چهره‌ای در حال سخنرانی است، در حالی که چادر سنتی به سر دارد و با دست آن را زیر چانه نگه داشته است. تصاویری که ابتکار از خود منتشر کرده، عموماً در جلسه‌های کاری (هیئت دولت یا جلسه با گروه‌های مختلف)، بازدید از پروژه‌ها یا سخنرانی و بازدیدهای استانی و محیط زیست است. تصاویر انتشار یافته در صفحه او از فضای عمومی است، که خود بخشی از آن محسوب می‌شود. در این تصاویر، همیشه روسری بر سر دارد که آن را در کنار گوش، با گیره وصل کرده است. در تصویرهای که حالت ایستاده دارد، به دلیل آنکه یک سوی چادر را رها می‌کند، معمولاً بخش عمده‌ای از مانتو و روسری‌اش مشخص است. ابتکار، زیر چادر سنتی خود، از روسری و مانتوهای رنگی استفاده می‌کند، که به همنوایی و همخوانی رنگ و طرح آن‌ها نیز دقت شده است. اما رنگ‌ها در مراودات داخلی (تصویر ۳) و خارجی تفاوت‌هایی

دارد. در فضاهای بین‌المللی و خارجی، رنگ‌های مورد استفاده او روشن‌تر و شادتر و چادر او بازتر است. او از انگشتر و ساعت، به عنوان زیورآلات استفاده می‌کند. برخلاف برخی از زنان چادری، که بر پوشیدگی دست‌ها حتی با وجود آستین بلند تأکید دارند و گاه از آستین‌های دوم زیر مانتوی اصلی استفاده می‌کنند، هیچ حفاظ دومی، دست‌های ابتکار را نمی‌پوشاند و می‌توان اندکی بالاتر از میچ او را نیز که بی‌لباس است، دید (تصویر ۴).

تصویر ۴

تصویر ۳

۳. پروانه سلحشوری

تصویر وی در این صفحه، با چادر ملی است که آستین دارد. او از چادری استفاده می‌کند، که روی آستین آن سنگ‌دوزی شده است. در این مدل چادر (چادر کارمندی) دست‌ها آزاد است و جلوی آن به کمک دوخت یا زیپ بسته شده است. سلحشوری، مدل خاص و ویژه‌ای، برای بستن روسری ندارد و عموماً آن را با گیره‌ای زیر گلو محکم می‌کند. او از نظر رنگ و تنوع لباس‌های زیر چادر، چندان اهل دقت در تناسب رنگ‌ها نیست. چهره‌اش، در عکس‌هایی که از نمای نزدیک برداشته شده، بدون هر گونه آرایش است. در مقابل، به طور کامل پیشانی‌اش قابل تشخیص است و روسری را چندان به جلو نکشیده است (تصویر ۵).

تصویر ۵

۴. سیده فاطمه حسینی

عکس پروفایل او، چهره بسته او در یک همایش خارجی است که هدفون را، روی چادر قرار داده تا ترجمه هم‌زمان را پیگیری کند. مجموعه پست‌های او، در صفحه شخصی‌اش در اینستاگرام، در ارتباط با سخنرانی‌ها، طرح‌ها و لوایح و مصوبات مجلس و حضور در کنفرانس‌هاست. عکس فردی در صفحه او، نمود بیشتری دارد. او در همه عکس‌ها، چادر به سر دارد و روسری، که یا زیر گردن گره زده یا یک‌سوی آن را روی شانه انداخته است. چادر او سنتی است و در سخنرانی‌ها، تأکیدی بر بسته بودن آن ندارد. رنگ مانتوهایش، در تصاویری که از خود در مجلس منتشر کرده، عموماً تیره است.

حسینی، در مراسم‌هایی که حالت ایستاده دارد، با دست چپ چادر را روی سر نگه می‌دارد، (تصویر ۶) طوری که حلقه ازدواجش نیز دیده می‌شود. چادر حسینی، در حالت نشسته، معمولاً اندکی عقب‌تر از دست‌هایش قرار دارد، به نحوی که علاوه بر آنکه دست‌هایش آزادی عمل بیشتری دارند، روسری، نحوه بستن آن و مانتو مشخص است. شیوه گره‌زدن روسری او، به نحوی است که گردی صورت و پیشانی‌اش مشخص است (تصویر ۷). او در توضیح عکس‌هایش، معمولاً به شرح اتفاقاتی که رخ داده، نمی‌پردازد. عکس دیگر، مربوط به حضور او در اجلاس بین‌المجالس جهانی در ژنو است. او سعی کرده لباس متفاوتی، در مقایسه با مجامع داخلی، بپوشد و در عین حال، شیوه سر کردن چادر نیز متفاوت است. او با یک دست، سعی کرده چادر را نگه دارد و سوی دیگر آن را رها کرده تا به طور کامل، لباس طرح‌دارش مشخص شود (تصویر ۸). در شرایط مشابه در ایران، چنین عکسی از او، در صفحه‌اش دیده نمی‌شود. در این سه عکس، می‌توان تفاوت‌های حجاب او را، با در نظر گرفتن چادر و رنگ و طرح مانتو مشاهده کرد.

تصویر ۸

تصویر ۷

تصویر ۶

۵. زهرا ساعی

در عکسی که برای پروفایل صفحه‌اش انتخاب کرده، چادر سنتی به سر دارد، زیر آن، روسری (مقنعه) و در حال سخنرانی پشت تریبون مجلس است. او همیشه، چادر سنتی بر سر دارد و روسری‌اش را اندکی بالاتر از چانه، با گیره محکم می‌کند. گاه چادرش را با دست، روی سر حفظ

می‌کند و گاه آن را، با کمک کش، روی سر نگاه می‌دارد. او در مورد هماهنگی رنگ روسری و مانتویی که گاه آستین آن مشخص است، و سواس خاصی ندارد و عموماً این اتفاق رخ نمی‌دهد. صورت او ساده و بی‌آرایش است. با وجود آنکه، چادر سنتی به سر دارد و برای حفظ آن باید از دست‌هایش کمک بگیرد، اما در عموم عکس‌ها دست‌های او دیده می‌شود (تصویر ۹) و هنگام صحبت کردن از آن‌ها استفاده می‌کند، و یا زمانی که سکوت می‌کند، یا در مقابل دوربین ایستاده است، آن‌ها را بر هم می‌گذارد. ساعی، شیوه واحدی در حفظ حجاب و پوشش دارد. روسری یا مقنعه او، اندکی بالاتر از ابروها قرار دارد، به طوری که، بخش عمده‌ای از پیشانی او پوشانده شده است (تصویر ۱۰)، با دست چادر را حفظ می‌کند و در عین حال، یکی از دستانش برای حرکت، آزاد است. این شیوه او، کمتر دچار تغییر می‌شود، پست‌هایی که می‌گذارد، عموماً همراه با عکس‌هایی از خود است و در مواردی متن‌ها، تکمیل‌کننده عکس است؛ این موضوع موجب می‌شود که چندان موضع و نظرهای او مشخص نباشد.

تصویر ۱۰

تصویر ۹

۶. حمیرا ریگی

عکس پروفایل وی، عکسی در کنار محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه ایران است که پرچم ایران نیز بین آنها قرار دارد. ریگی، در این تصویر چادر بر سر دارد، اما چادر را در دو طرف بدن، رها کرده و لباس سنتی‌اش مشخص است. ریگی در تمام عکس‌ها، مقنعه رنگی به سر دارد، که بلندی آن کمی بالاتر از شکم است. او در تمام عکس‌هایش، که شامل دیدار با اهالی زادگاهش، سیستان و بلوچستان (تصویر ۱۱) یا در دفتر سفارت (تصویر ۱۲) و یا در حضور مسئولان کشوری است (تصویر ۱۳ و ۱۴)، لباس سنتی بر تن دارد و از لباس مألوف زنان شاغل استفاده نمی‌کند. به نظر می‌رسد، تأکید او بر لباس سنتی خود، تأکید بر پیشینه خانوادگی و قومی است که ریشه‌های او در آن ساخته شده است.

ریگی، برای وضعیت ایستاده و نشسته خود، دو فرم تکراری در مورد چادرش دارد؛ در حالت ایستاده، چادر رهاست و در حالت نشسته آن را جمع می‌کند و روی پاها می‌گذارد، به نحوی

که کفش‌ها، بخشی از شلوارش که جزیی از لباس سنتی بلوچ است و مقنعه و بخشی از لباس مشخص است؛ اما این دو فرم تکراری، مقابل میزبان‌های مختلف، قابل تغییر است.

تصویر ۱۴

تصویر ۱۳

تصویر ۱۲

تصویر ۱۱

تحلیل یافته‌ها

این مقاله، از میان مضامین محوری و جزئی حاصل از مشاهده و تحلیل مضمون صفحه‌های اینستاگرامی نمونه‌های مطالعه‌شده، بر مواردی متمرکز است که به نحوه‌ی بازنمود پوشش آنان مربوط است. از این رو از ذکر سایر یافته‌ها، در این زمینه خودداری و صرفاً مقوله‌ها، کلی مذکور در نظر آورده می‌شود. این مقوله‌ها، که به تحلیل چگونگی بازنمود پوشش در منظر زنان سیاستمدار کمک می‌کنند، عبارت‌اند از:

۱. واکنش به مسایل و رویدادهای گوناگون مرتبط با موضوع حجاب؛
۲. توجه به پوشش زیر چادر، مانند استفاده از چادرهای متنوع همراه با تزیینات مختلف، شیوه خاص بستن روسری، هماهنگی رنگ‌ها، استفاده از ترکیب‌های خاص مانند هماهنگی روسری و آستین‌های زیر مانتو، استفاده از رنگ‌های شاد و متنوع در مانتو، روسری، هماهنگی کیف و کفش و استفاده از زیورآلات همچون ساعت، دستبند، انگشتر و ... ؛
۳. توجه به موضوع پوشش زنان و دختران در جامعه.

در این بخش، یافته‌های حاصل از تحلیل مضامین صفحه‌های اینستاگرامی زنان منتخب از نظر بازنمود پوشش و چگونگی بازنمود خود، در حوزه‌های زندگی فردی و خصوصی، ارائه می‌شود. بر اساس مشاهدات انجام‌شده در صفحه‌های مورد مطالعه، بخش عمده‌ای از عکس‌ها، مربوط به حوزه کاری و فعالیت‌های حرفه‌ای آنهاست که تفاوت‌های آشکاری از نظر پوشش و حجاب در آن‌ها دیده نمی‌شود. با توجه به آنکه، تمرکز اصلی این مقاله، بر چگونگی بازنمود پوشش زنان محجبه سیاستمدار است، تلاش شده تفاوت‌های کوچک، میان پوشش‌های رسمی و غیررسمی، به مثابه مبنای تحلیل، مورد استفاده قرار گیرد. همچنین مقوله‌های اصلی، در محتواهای تولیدشده در صفحه‌های مذکور، به عنوان یک تقسیم‌بندی نه‌گانه، برای ارجاع‌های مربوط به بازنمود پوشش زنان سیاستمدار، در این مقاله مد نظر قرار

گرفته تا همزمان، بتواند به تشخیص مهم‌ترین رویکردها در چگونگی شکل‌دهی به هویت و بازنمود آن در صفحه‌های شخصی این زنان - که در میدان آنها، پوشش ایشان نیز معنایی خاص می‌یابد - کمک کند.

زمینه‌های بازنمود پوشش زنان محجبه سیاستمدار در صفحه‌های شخصی ۱. زندگی شخصی و خانوادگی

در بیشتر صفحه‌های اجتماعی زنان سیاستمدار، هیچ تصویر و اشاره‌ای از خانواده و خانه دیده نمی‌شود. ابتکار در میان این زنان، تنها تصویر مادر خود را منتشر کرده است (تصویر ۱۵). در این تصویر، پوشش مادر ابتکار، برخلاف دخترش که اغلب در انظار و تصاویر عمومی با پوشش چادر بوده است، روسری و لباس چهارخانه سفید است.

پژوهشگاه علوم اطلاعات فرهنگی
تصویر ۱۵

در صفحه پروانه سلحشوری، بخش زندگی شخصی و خانوادگی‌اش حذف شده و نمی‌توان او را، در فضایی غیرکاری دید؛ از این نظر، اطلاعاتی از نظر پوشش او، در فضای غیر رسمی و خانوادگی در دست نیست.

حمیرا ریگی نیز، در پستی به مناسبت روز مادر، عکسی را منتشر کرده که در آن بدون لباس رسمی است. حجاب مادر نیز، اگرچه چادر است، اما مانند سایر زنان چادری، تأکیدی بر پوشاندن گردن و تمام بدن ندارد (تصویر ۱۶). ریگی، تأکیدی بر سانسور یا قلب واقعیت زندگی‌اش ندارد و چنان که هست، خود را نمایش می‌دهد، به طوری که از نظر ظاهر، هیچ تفاوتی میان این عکس که شخصی است، با عکس‌های دیگر او که رسمی هستند و در کنار سفرا یا وزیر خارجه (تصویر ۱۷) است، نمی‌توان دید؛ مقایسه دو عکس کاملاً گویاست.

تصویر ۱۷

تصویر ۱۶

ریگی، در روزهای قبل از انتقال به محل کار جدید، در سفارت برونی، تصاویری از خداحافظی از بزرگان قوم ریگی منتشر کرده است (تصاویر ۱۸ و ۱۹) عکس‌هایی که بخشی از آن‌ها، در خانه و بخشی دیگر در بیابان و نزدیکی چادر است. انتشار این عکس‌ها، می‌تواند خاستگاهی را که ریگی از آن آمده نشان دهد و بازتابی از زندگی خود او، که بی‌پرده و سانسور نمایش داده است. حجاب او در این عکس‌ها، به همان شیوه‌ای است، که در کنار وزیر امور خارجه کشور یا مادرش، گرفته است.

تصویر ۱۹

تصویر ۱۸

فاطمه حسینی، تصویر و شرحی بر روابط خانوادگی و خانه خود ندارد، اما به مناسبت ۲۲ بهمن، عکسی را از خود همراه با دو فرزند خردسالش منتشر کرده است (تصویر ۲۰). حجابی که او در این عکس دارد، مطابق با پوششی است که در مجلس دارد. روسری بزرگ که این بار زیر گلو گیره زده و چادر سنتی که اندکی پایین‌تر از چانه، با دست گرفته است. مانتویی که زیر چادر نیز به تن دارد، مشکی است.

تصویر ۲۰

ساعی، تنها اشاره‌ای که به خانواده خود داشته و تصویری از آن منتشر کرده است، عکس جوانی پدرش است که در قامت پاسدار، در جنگ تحمیلی به شهادت رسیده است. از این رو، تصویری از پوشش وی و خانواده‌اش در فضاهای غیر رسمی منتشر نشده است.

۲. ماموریت‌ها و سفرها

ابتکار، در یکی از سفرهایش به اهواز، از زندان زنان بازدید کرده است (تصویر ۲۱). در چند عکسی که از این دیدار منتشر شده، او داخل بندها یا در نمازخانه و در حلقه زنان است؛ فضایی که آزادی بیشتری از نظر حجاب به زنان می‌دهد. با وجود آنکه در شرایطی غیر رسمی است و کنار زندانیان روی زمین نشسته است، اما هیچ تفاوتی از نظر پوشش، نحوه قرار گرفتن چادر روی سر و بدنش، با مراسم رسمی دیده نمی‌شود. به نظر می‌رسد، دوربین حاضر در محل، عاملی بوده تا او همچنان در این فضا نیز حجابش را، مانند سایر مجالس رسمی، حفظ کند. با وجود آنکه ابتکار می‌کوشد از نظر پوشش متنوع و در عین حال هماهنگ از نظر رنگ‌بندی میان لباس‌های زیر چادر باشد، اما در ماه‌های مورد مطالعه، چند مانتو و روسری به طور متناوب، تکرار شده است.

تصویر ۲۱

عکس دیگر مربوط به سفر ابتکار، به شهرستان سی سخت از توابع کهگیلویه و بویراحمد است، که به گفته ابتکار فرماندار آن یک زن است. دو نمونه از عکس‌های این سفر قابل تأمل است. در عکسی او روی زمین نشسته و در تلاش برای پختن نان است. آستین‌ها تا بالاتر از مچ و چادر نیز از دو سو کنار رفته است تا مانع دست‌ها نباشد. در میان عکس‌های مورد مطالعه و در کل صفحه، این تنها عکسی است که بیشترین حجم بدن او بیرون از چادر قابل مشاهده است (تصویر ۲۲).

تصویر ۲۲

حمیرا ریگی، یکی از پست‌هایی که منتشر کرده، مربوط به اجلاس بین‌المللی کمیسیون اتحادیه جهانی زنان مسلمان "زن و مقاومت" است. پوشش اغلب زنان حاضر در این اجلاس، چادر است. طبق آنچه از تصویر برداشت می‌شود، شیوه پوشش چادر ریگی، در اینجا نیز، مانند دیگر دیدارها و سازمان‌هایی است که حضور دارد. چادری که روی پاها شده و در عین حال، بخشی از مقنعه و مانتوی سنتی از زیر آن مشخص است. حضور در جمعی تقریباً یک‌دست نیز، عاملی برای همراهی او نشده است. تصویر مطلوب و خودخواسته‌ای که او تلاش دارد مطابق نظر کاستلز در شبکه‌های اجتماعی از خود نمایش دهد، همان ظاهر و پوشش سنتی است که ریشه‌های او در آن قرار دارد. فاطمه حسینی، تصاویری از بازدیدی در خوزستان منتشر کرده است. پوشش او در این عکس‌ها برخلاف همیشه، کاملاً تیره و سیاه است. در عکس اول (تصویر ۲۳)، او برای راحتی، چادر را زیر دست‌ها گرفته و بالا کشیده است تا سرعتش را در راه رفتن کم نکند. اما در عکس دوم، ژست او مقابل دوربین کاملاً مشخص است. با یک دست چادر را زیر چانه محکم کرده است. با وجود آنکه در هر دو عکس از وجود دوربین اطلاع داشته، اما در عکس دوم، شیوه‌ای رسمی دارد (تصویر ۲۴).

تصویر ۲۴

تصویر ۲۳

ساعی، تعدادی عکس ترکیب‌شده (تصویر ۲۵) از بازدیدهایش از یک کارخانه منتشر کرده است. عکس‌ها نشان می‌دهند او در همه موقعیت‌ها، اعم از موقعیت‌هایی که بدون هماهنگی از او عکس

گرفته شده و مواردی که کنار کارمندان و با هماهنگی عکس گرفته شده، یک شیوه ایستادن دارد؛ دست‌هایی که عموماً بر هم قفل است. شیوه چادر سر کردن و رنگ‌بندی که او برای خود انتخاب کرده نیز، تفاوتی با مصاحبه‌ها و محیط کارش در مجلس ندارد.

تصویر ۲۵

۳. بازنمود نگرش‌ها و ارزش‌ها

بخشی از صفحه‌های افراد در شبکه‌های اجتماعی، به بازنمود آراء، اعتقادات و ارزش‌های آنها اختصاص دارد. در این بخش، عکس‌ها و واکنش‌هایی که معطوف به اعتقادات و ترویج ارزش‌ها بوده است، تحلیل و معرفی می‌شود.

بر اساس عکس‌هایی که در صفحه مولودری منتشر شده، او موضوع حضور زنان در ورزشگاه‌ها را دست‌مایه قرار داده است (تصویر ۲۶). اگرچه عکسی که او منتشر کرده، شامل زنانی است که حجاب مورد تأیید نظام جمهوری اسلامی را ندارند، اما او بدون حاشیه‌نویسی، تنها با زتاب آن‌را، در حساب توییتری کنفدراسیون فوتبال آسیا نشان داده است.

تصویر ۲۶

۴. کنشگری سیاسی

برخی از زنان محجبه سیاستمدار، در صفحه‌های اینستاگرامی خود، به طیف وسیعی از مسائل سیاسی می‌پردازند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها، ابراز عقاید و مواضع سیاسی و جناحی است و آنها، در قامت یک کنشگر سیاسی از فضای رسانه‌ای اینستاگرام، برای اهداف سیاسی حزبی بهره می‌گیرند. نمای کلی صفحه‌ مولارودی، خاستگاه فکری و وابستگی جناحی او را مشخص می‌کند. او به تناسب شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، دیدگاه‌های خود را اعلام می‌کند. بخشی از دیدگاه‌های او، در حمایت از دولت است. در عکسی که او از صفحه اول یک روزنامه منتشر کرده، اشاره‌ای دارد به مصاحبه خود، که در حمایت از دولت داشته است. در صفحه یک روزنامه، عکس کاملی از او منتشر شده که در حال جمع کردن چادرش است و تنها تفاوتی که با دیگر عکس‌هایش دارد، خننده اوست که با جمع کردن صورت به لبخند تبدیل شده است (تصویر ۲۷). عکسی که به نظر می‌رسد، تقریباً بدون آمادگی، یا در حال آماده شدن برای عکاسی بوده و پیش از آنکه به ثبات برسد، برداشته شده است. حتی در این عکس بی‌هوانیز، حجابی که مولارودی از خود نمایش می‌دهد، تفاوتی با دیگر موقعیت‌های رسمی، ندارد. در حاشیه عکس، دست مردانه‌ای دیده می‌شود که علامت پیروزی را نشان می‌دهد. کلیت عکس، نوعی نشاط همراه با امید به پیروزی یا پیروزی را القای می‌کند. در انتقال پیام مولارودی، مجموعه‌ای از عوامل نیز دخیل بوده‌اند که شامل عکاس و انتخاب عکس است تا "رفتار نمایشی" مورد نظر گافمن را همراه با استفاده از نما، در یک چهارچوب نمایش دهند.

تصویر ۲۷

حسینی، در پستی، عکسی از حمیرا ریگی را، به بهانه انتخاب او به عنوان سفیر ایران در بروئتی، منتشر کرده است (تصویر ۲۸). عکسی که در صفحه ریگی وجود ندارد. ریگی در این عکس، حجاب متفاوتی دارد؛ بدون چادر مقابل دوربین ظاهر شده، در حالی که بخشی از موهایش از روسری بیرون مانده است. در این عکس، ریگی همراه فرزندش مشغول بازی، در خانه دیده می‌شوند.

تصویر ۲۸

حسینی، در صفحه شخصی خود، با اعلام تلاش برای افزایش مشارکت سیاسی زنان به یک فعالیت سیاسی دست زد. این رفتار را، می‌توان با رویکرد نمایشی گافمن تحلیل کرد، که او به دنبال روش‌هایی است که برای گروه هدف (زنان) خوشایند است و می‌تواند سهم آنان را در امور سیاسی افزایش دهد. در عکسی که او برای این مطلب استفاده کرده، چادر سنتی به سر دارد که با دست آن را زیر گلو نگه داشته و در عین حال، بخش بسیار اندکی از روسری‌اش مشخص است. در تصاویر دیگر، حتی آن‌ها که در مجلس از او منتشر شده، او حجاب بازتری دارد. این بسته‌تر شدن چادر، گذشته از آنکه می‌تواند به دلیل حضور در حلقه‌ای مردانه باشد، می‌تواند نشانه‌گارد بسته‌تر او و جدیت او نیز باشد؛ چنان‌که در عکس مشخص است، او در حال مباحثه و مجادله است (تصویر ۲۹).

تصویر ۲۹

۵. کنشگری زیست‌محیطی

در میان صفحه‌های افراد مورد مطالعه، ابتکار، در کنار تصاویر و یادداشت‌هایی که درباره محیط زیست و ضرورت حفاظت از آن منتشر کرده، عکسی نیز به مناسبت روز "هوای پاک" منتشر

کرده است (تصویر ۳۰). در این عکس، او پیاده و برخلاف همیشه که یکی از دستانش آزاد است؛ او تلاش می‌کند، چادرش را با دو دست جمع کند و آزادی و باز بودن چادر، که پیش‌تر در عکس‌هایش دیده می‌شود، وجود ندارد.

تصویر ۳۰

۶. مشارکت در توانمندسازی زنان

زنان منتخب در این تحقیق، که در عرصه سیاسی و اجرایی کشور فعالیت دارند، تلاش می‌کنند بخشی از فعالیت‌هایشان معطوف به زنان باشد. با توجه به سهم‌خواهی زنان در عرصه اقتصادی، بخشی از این فعالیت‌ها در این حوزه متمرکز شده است. مولاووردی در یک پست، از افتتاح مرکزی خبر داده که پذیرای زنان آسیب‌دیده و آسیب‌پذیر است و رویکرد آن توانمندسازی، کارآفرینی و درآمدزایی زنان است. در عکس این پست (تصویر ۳۱)، سه زن دیده می‌شوند که یکی با حجاب کامل مانتو و روسری است و دیگری روسری‌اش به عقب رفته است. مولاووردی، مانند سایر دیدارهایش، چادر را برای راحتی بیشتر و آزاد بودن دست‌ها، زیر آرنج‌ها محکم کرده است. ترکیب رنگی که او استفاده کرده، مانند بسیاری از عکس‌ها رنگ تیره است. برای برخی، رنگ یک رده‌بندی سنی دارد، رنگ‌های روشن و شاد مخصوص سنین جوانی و نوجوانی است و رنگ‌های تیره مخصوص میانسالان و بالاتر است. به نظر می‌رسد، او نیز از این قانون نانوشته تبعیت می‌کند. عموماً مواجهه با افراد دولتی و به‌خصوص با ظاهر مذهبی، این الزام ذهنی را برای زنان ایجاد می‌کند که همچون آنان مراقبت بیشتری از حجاب داشته باشند؛ اما برای زن جوان، حضور مولاووردی و هیئت همراه این الزام را ندارد و به‌احتمال تیم همراه تذکری در این زمینه نداده‌اند.

تصویر ۳۱

در تحلیل این عکس و پست، بیش از همه رویکرد نمایشی گافمن صدق می‌کند. تمرکز فعالیت‌های مولاووردی، در حوزه زنان و مسایلی که دغدغه زنان است و در آن مطالبه دارند، می‌تواند از او، زنی مطالبه‌گر در حوزه زنان بسازد.

ابتکار در پستی از حضور و بازدیدش از یک کارگاه تهیه و پخت غذا در شیراز تصویری قرار داده (تصویر ۳۲) که در آن، چهره ابتکار مشخص نیست، اما بر اساس بخش‌های دیگر عکس، طرح و رنگ مانتو و روسری‌اش کاملاً با هم همخوان است. در بسیاری از عکس‌هایی که از بازدیدهایش منتشر می‌شود، یک‌سوی چادر را کنار می‌زند، تا دستش آزادی عمل بیشتری داشته باشد.

تصویر ۳۲

۷. ترویج و تبلیغ آثار خود

صفحه اینستاگرام، برای بسیاری از کاربران، فرصتی برای معرفی فعالیت‌ها و آثار خود، در عرصه‌های مختلف است. ابتکار از صفحه‌اش، برای معرفی آثار و فعالیت‌های دیگرش در مطبوعات، تلویزیون و تارنماها هم استفاده می‌کند. او در یکی از پست‌هایش، کتاب خوشه‌های شهریور را معرفی می‌کند، که از تصویر او برای طرح روی جلد آن کتاب استفاده شده است. عکس روی جلد این

کتاب، ابتکار را با پوششی سفید، پوشیده در قاب سیاه چادر نشان می‌دهد. در بازی با رنگ سفید و آبی جلد، سعی شده چهره‌ای مهربان به او داده شود. اگر چه این شیوه پوشش او، در برخی از عکس‌های صفحه‌اش دیده می‌شود که می‌تواند بدون اطلاع قبلی او گرفته شده باشد، اما در این عکس تبلیغاتی، تلاش شده سیاهی چادر، در حداقل تصویر نمایش داده شود؛ به خصوص آنکه حاشیه سفید نیز، به کمک این تصویرسازی آمده است. ابتکار، در این عکس در حال نوشتن است. این عکس تلاش می‌کند تصویری نویسنده، محقق و پژوهشگر و همان زن فعال را نمایش دهد.

۸. کنشگری متمرکز بر حقوق زنان

با توجه به اینکه حوزه فعالیت اجرایی و سیاسی برخی از زنان محجبه سیاستمدار، بر مسایل و موضوع‌های مربوط به زنان متمرکز است، بخشی از بازنمود خودشان را در صفحه‌های اجتماعی، به موضوع گیری در قبال مسایل و رویدادهای مرتبط با زنان در جامعه اختصاص داده‌اند؛ این موضوع، گاه لحن و ادبیات اعتراض آمیز و ماهیت کنشگرانه به خود گرفته است.

مولاوودی، با انتشار یک پست، به حذف زنان در یک دیوارنگاره، معترض شده است. دیوارنگاره، در میدان ولیعصر قرار داشت؛ در مقابل مردانی که از اقشار مختلف حضور دارند، تنها چند زن با پوشش چادر و مانتو و مقنعه دیده می‌شوند که صورت و شغل آنها مشخص نیست. اعتراض مولاوودی، به این عدم توازن در تصویر است که با واقعیت اجتماعی و فعالیت زنان تضاد دارد.

بر اساس عکس‌هایی که مولاوودی از خود در مصاحبه‌هایش، سخنرانی در اجلاس، حضور در هیئت دولت، ملاقات با شخصیت‌های بین‌المللی منتشر کرده، از نظر حجاب و پوشش، ژست، رنگ روسری و زیورآلات، تفاوتی وجود ندارد و او رویه‌ای یکسان را در پیش گرفته است. ثبات او در حجاب، نشان می‌دهد که موقعیت‌های مختلفی که او در آن قرار می‌گیرد، تعیین‌کننده باز یا بسته بودن حجاب و یا تغییر رنگ لباس‌های او نیست.

حسینی، به عدالت جنسیتی، با بازنشر یادداشتی که در یکی از روزنامه‌ها منتشر کرده، واکنش نشان داده است. او برای بازنشر این یادداشت، در عکسی که از خود منتشر کرده، مانند دیگر موقعیت‌ها، چادر سنتی به سر دارد و روسری که زیر گلو زده است. او در حالت‌های نشسته، عادت به جمع کردن چادر و بستن حجاب خود ندارد. حسینی، در صفحه‌اش از فرایند تشدید مجازات اسیدپاشی در مجلس سخن گفته است. حسینی از یک عکس شخصی، در این پست استفاده کرده است. حجاب او در این عکس، متفاوت از دیگر عکس‌های اوست. همچنان چادر بر سر دارد، اما روسری را به دور گردن پیچیده؛ با این روش، مانتوی او و فرم متفاوتش بیشتر مشخص است. بخشی از یقه مانتو زیر روسری پنهان است و نیمه دیگر رو آمده است. طراحی روسری و مانتو و شیوه سرکردن چادر، در این عکس و فرمی که او به سر و گردن خود در مقابل دوربین داده است، بیشتر شباهت به مدل‌های لباس دارد. مدل نشستن او مقابل دوربین هماهنگ شده است و آرایش محولب‌ها و چشم‌ها و بینی جراحی‌شده‌اش بیشتر مشخص است.

۹. حمایت از مد و پوشش ملی - اسلامی

طی سال‌های گذشته، با برپایی نمایشگاه‌های مد لباس ایرانی - اسلامی، برای مقابله با پوشش و مد غیر ایرانی و غربی، تلاش شده که زنان سیاستمدار نیز، در آن شرکت کنند. حضور در جشنواره مد و لباس فجر، برای مولاوودی، همچون دیگر مراسم‌های رسمی بود. پوشش و ژست‌های او در این مراسم، با دیگر مراسم تفاوتی ندارد. تنها تصویری که او از لباس‌های به نمایش درآمده، گذاشته است، نمایی از بالا و فاصله دور است که هیچ ترکیب شکلی و رنگی را نشان نمی‌دهد (تصویر ۳۳). در عکسی که از حضور ابتکار، در مراسم افتتاحیه مد و لباس است (تصویر ۳۴) وی لباس روشن را انتخاب کرده و اندک آرایشی در لب‌ها دارد. اگرچه روسری او، به طور کامل صورت و بخشی از پیشانی‌اش را پوشانده است و در عین حال چادر بر سر دارد، اما با رها کردن بخشی از چادر و نمایش نیمی از لباس زیر آن، به نظر می‌رسد سعی دارد اندکی با افراد حاضر هم‌نویی داشته باشد. این مراسم، توسط بخش خصوصی برگزار شده بود.

تصویر ۳۴

تصویر ۳۳

در عکسی دیگر، ابتکار از کارگاه تولید لباس در خرم‌آباد بازدید کرده است. بیشتر زنان فعال در این کارگاه، زنان روستایی هستند. رنگ لباس و روسری ابتکار، در عین حال که همخوان است، اما در مقایسه رنگ تیره‌تری است؛ حتی او برخلاف بسیاری از مراسم و دیدارها که یک سوی چادرش را رها می‌کند، در اینجا سعی کرده چادر به طور کامل محافظ او باشد. هدف ابتکار در هر دو بازدید، حمایت از فعالیت زنان (بخش خصوصی و یا با حمایت بودجه‌های دولتی برای فعال بودن زنان به عنوان بازوی اقتصادی خانواده و جامعه) و تولید داخلی ابراز شده است. بازدید دوم، در حاشیه سفر هیئت دولت به لرستان انجام شده است. بر این اساس، بازدیدی رسمی‌تر است و وزرا و معاونان آنها نیز همراه هستند. بنابراین، می‌توان دو گونه ظاهر و مدل پوشش را در عکس‌ها دید.

تصویر ۳۵

ابتکار در پست دیگری، در مورد بازدید از نمایشگاه مد و لباس تعدادی عکس منتشر کرده است (تصویر ۳۶). او در عموم عکس‌ها چهره‌ای خندان دارد؛ به نحوی که دندان‌هایش مشخص است. نحوه بستن روسری او به شکلی است که به طور کامل بخش زیرین چانه را بپوشاند. چادر را نیز با دست‌ها کنترل می‌کند و یک دستش را آزاد می‌گذارد (تصویر ۳۷).

تصویر ۳۷

تصویر ۳۶

عمده پست‌های ریگی، مرتبط با فعالیت‌های کاری اوست، به همین دلیل در همه عکس‌هایی که منتشر می‌کند، حضور دارد. در شرایطی این کار او، موجب حذف سوژه اصلی می‌شود؛ چنان‌که پست پیش رو مربوط به نمایشگاه مد و لباس سیستان و بلوچستان و سوزن‌دوزی‌های آن منطقه است، اما او ترجیح داده است عکسی را از خود منتشر کند که لبخندی بر لب دارد و در حاشیه آن به نمایشگاه نیز اشاره کند؛ تصویری که برخلاف دیگر عکس‌هایش، هیچ نشانی از لباس زنان بلوچ و سوزن‌دوزی‌هایشان ندارد. با وجود آنکه عکس، نیم‌تنه بالایی او را نشان می‌دهد، اما مشخص است که مانند همیشه دو سوی چادر را رها کرده است.

نتیجه‌گیری

این مطالعه، در پی تحلیل بازنمود پوشش زنان سیاستمدار، با پوشش چادر است که در اینستاگرام،

حضور فعال تری دارند. از این رو، ابتدا، عرصه‌های مختلفی شناسایی شد که این زنان به بازنمود خود و نیز پوشش‌شان، به مثابه یکی از عناصر هویتی‌شان پرداخته‌اند. بر اساس تحلیل یافته‌ها، در صفحه‌های شخصی اینستاگرام، مسائل حرفه‌ای و شغلی این زنان سیاستمدار، بر زندگی شخصی، خانوادگی و علایق فردی آنها ارجح می‌نماید. در واقع، صفحه‌های این سیاستمداران، بیش از آنکه همچون افراد عادی، تمرکز بر زندگی روزمره آنها داشته باشد، بیشتر بر تعامل‌ها، رویکردها و برنامه‌های کاری و حرفه‌ای آنها در عرصه سیاست تمرکز دارد. در نتیجه، لباس و پوشش بازنمود یافته از آنها نیز، پوششی است که در میدان کار و فعالیت‌شان بر تن دارند و برای محققان، چندان مجال مقایسه بازنمود پوشش آنها در فضای زندگی خصوصی با بازنمود پوشش آنها در فضای عمومی و حرفه‌ای فراهم نشد؛ چراکه زندگی شخصی و روزمره غیرکاری، که بسیار مورد توجه مطالعات فرهنگی است، در بازنمودهای این زنان از خود، غایب بود. البته این غیبت خود، دلالت‌های ویژه‌ای دارد از جمله اینکه این زنان بیشتر تلاش می‌کنند تا چهره‌ای فعال و دغدغه‌مند را در عرصه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی از خود نشان دهند. به این روال، تحلیل یافته‌ها نشان داد، در صفحه‌های مطالعه‌شده، زنان سیاستمدار، تلاش داشتند در قبال موضوع‌ها و حوادث گوناگون داخلی و خارجی موضع‌گیری داشته و پست منتشر کنند. این موضوع‌ها، عموماً معطوف به زنان و فعالیت‌های آنها بود. در میان آنها، چند تن در خصوص موضوع حجاب، دیدگاه خود را بیان کردند. این زنان تلاش داشتند هویت زنانه خود را، تقویت کرده و فعالیت‌هایی را پررنگ کنند که در راستای حقوق زنان و تقویت موقعیت آنان، در جامعه و امور مختلف اعم از سیاست و اقتصاد و اجتماع داشتند.

از جمله یافته‌های قابل تأمل در تحقیق، این بود که تصاویر منتشره زنان سیاستمدار، در صفحه‌های شخصی‌شان در اینستاگرام، نشان داد پوشش چادر برخی از آنان در مجامع بین‌المللی یا در شرایطی که دوربین‌های رسمی همچون دوربین صداوسیما وجود نداشتند، اندکی بازتر بوده و در شرایط مخالف آن، این پوشش، بسته‌تر بوده است و مرزهای پوشش، در وضعیت‌های مختلف، متفاوت بوده است. به نظر می‌رسد، رویکرد این زنان به پوشش، هنگام حضور در بافت فرهنگی جامعه ایران، با هنگامی که در بافتی خارج از ایران حضور می‌یابند، متفاوت است. یکی از دلایل این موضوع را می‌توان این‌گونه تبیین کرد که زنان محجبه سیاستمدار، در موقعیت‌هایی که به تعبیر گافمن، خود را روی صحنه و در حال اجرای یک نمایش دیده‌اند، پوشش متناسب تری را با صحنه، برگزیده و به نمایش گذاشته‌اند. در تحلیل پوشش بازتر زنان محجبه سیاستمدار ایرانی، در خارج از ایران، می‌توان آنها را در حال اجرا در صحنه‌ای دانست که هم‌نشینان و هم‌تایان آنها، فاقد پوشش اسلامی هستند. در نتیجه، زنان ایرانی، متناسب با خوانش تماشاگران حاضر در آن صحنه، دست به اقدام‌هایی در تنظیم پوشش خود می‌زنند که مرز بین آنها و هم‌تایانشان را کاهش دهد و امکان ارتباطی روان‌تر و سهل‌تر را بین آنها و همکاران و هم‌تایان خارجی‌شان برقرار کند؛ از جمله

پوشیدن لباس‌هایی با رنگ‌های روشن‌تر یا نمایش مانتو یا لباس‌های روشنی که زیر چادر دارند. همچنین آنها هنگامی که احساس فراغت بیشتری یافته‌اند و فشار کمتری را از جانب دوربین‌ها، به‌مثابه تماشاگران، احساس کرده‌اند، پوشش متفاوتی پیدا کرده‌اند.

این تصاویر، نشان داد که زنان سیاستمدار، از نظر آرایش و پوشش تنوع کمتری دارند؛ چنانکه در عکس‌ها با صورتی بدون آرایش دیده می‌شوند و با وجود آنکه تلاش می‌کنند لباس‌های زیر چادر هماهنگی داشته باشند، اما تنوع لباس بسیار کمی دارند. در مواردی نیز، می‌توان تغییراتی را دید، چنانکه برخی از این زنان که در مجامع بین‌المللی حاضر شده بودند، از نظر حجاب، تفاوت‌هایی با هنگام حضور در مجامع داخلی داشتند. این تفاوت‌ها از نظر رنگ‌بندی (استفاده از رنگ‌های شادتر در مجامع بین‌المللی) و همچنین باز و بسته بودن حجاب چادر قابل توجه بودند. تحلیل یافته‌ها همچنین نشان داد، حجاب رسمی زنان سیاستمدار، یکی از عوامل مؤثر در عدم بازنمود زندگی شخصی و خانوادگی آنان در شبکه اجتماعی اینستاگرام است. به عبارت دیگر، به دلیل نمایش ندادن پوشش عمومی زنان سیاستمدار منتخب در زندگی شخصی روزمره خود، می‌توان نتیجه گرفت که پوشش آنها در فضای زندگی شخصی روزمره با پوشش آنها، در فضای رسانه‌های عمومی و رسمی، تفاوت داشته و به‌طور طبیعی، چون در حریم خانه، حجاب رسمی مفهوم خود را از دست می‌دهد و نمایش حریم خانه با حجاب در فضای عمومی، امکان‌پذیر نیست؛ بنابراین، تمهیدی از سوی زنان مورد مطالعه اندیشیده شده است. آنان، بخش خصوصی زندگی خود را از صفحه‌های اینستاگرام حذف کرده و در تصویرهای منتشره، تبدیل به زنانی شده‌اند که تنها وجهه حرفه‌ای و شغلی پررنگی دارند. این رویه، با آنچه کاستلز از آن نام می‌برد، همخوانی دارد. او در این فضا، هویت تازه‌ای را به نام هویت برنامه‌دار معرفی می‌کند. از نظر کاستلز، این هویت زمانی شکل می‌گیرد که افراد، با استفاده از مصالح فرهنگی که در دست دارند، اقدام به ساختن هویت جدیدی می‌کنند و از این طریق اقدام به ساخت جامعه می‌کنند. او معتقد است در چنین جامعه‌ای که مدام در حال تغییر و تحول است و حیرانی و سرگردانی در آن وجود دارد، افراد به بازاندیشی در باب هویت خویش می‌پردازند (کاستلز، ۱۳۸۵: ۳۱). این بازاندیشی در هویت خود، گاه می‌تواند به تشکیل هویتی مستقل و تازه از فضای واقعی تبدیل شود. این هویت تازه شکل گرفته در فضای اینستاگرام، برای جامعه مورد مطالعه در این مقاله، هویت زنانی، با برخورداری حداقلی از زندگی خانوادگی و الزام حداکثری به اقتضائات و ضرورت‌های شغلی است.

برخی از زنان سیاستمدار، به مناسبت‌های مختلف، درخصوص ورزش زنان و سلامت روان، پست‌هایی را همراه با عکس‌هایی منتشر کرده‌اند که از وب وام گرفته‌اند. این امر نشان می‌دهد، آنان مایل یا قادر به نمایش تجربه‌های شخصی خود نبوده‌اند و به نظر می‌رسد، عدم تمایل زنان محجبه سیاستمدار، به بازنمود خود در شرایط پوشش کمتر از پوشش رسمی، مانع انتشار پست و عکس از خود در حال ورزش باشد. این مسئله، در بازنمود فضاهای خصوصی زندگی زنان سیاستمدار

نیز، می‌تواند موثر بوده باشد.

تصویری که زنان سیاستمدار از خود، برای مخاطبان می‌سازند، افرادی هستند که فقط کار می‌کنند و اگر سینما یا کنسرت می‌روند، در راستای شخصیت حرفه‌ای آنها است. اتاق کار، اتاق خصوصی، اعضای خانواده، مهمانی، آشپزی کردن، باز نمود خود به عنوان مادر و همسر و علاقه شخصی در حوزه فیلم، سینما، موسیقی، تئاتر در صفحه عمومی این زنان دیده نشد. باز نمودی که این زنان از خود دارند، زنانی هستند که تنها کار می‌کنند و زندگی‌شان بخش دوم و سومی ندارد.

منابع

- بیچرانلو، عبدالله؛ حامد طالبیان و سارا زند و کیلی. ۱۳۹۴. "بازنمایی حریم خصوصی در رسانه‌های اجتماعی: مردم‌نگاری کاربران ایرانی فیس‌بوک". فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین. دوره ۱. شماره ۱. ۶۹-۹۶.
- حسینی، حسین. ۱۳۹۸. رسانه اجتماعی اینستاگرام؛ زندگی روزمره و فرهنگ دیداری، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- شیخ، رضا و هانیه شامبیاتی. ۱۳۹۴. "تحلیل محتوای شبکه‌های اجتماعی مجازی با رویکرد نتنوگرافی بر اساس اطلاعات ناقص". فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین. دوره ۱. شماره ۴. ۱۷۹-۲۰۳.
- ضرغامی، شفق. ۱۳۹۸. باز نمود خود و شکل‌گیری هویت توسط خرده‌سلبریتی‌های شبکه اجتماعی؛ مطالعه موردی خرده‌سلبریتی‌های مد اسلامی ایرانی در اینستاگرام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته مطالعات فرهنگی و رسانه. دانشگاه تهران.
- عینی‌فر، مینا. ۱۳۹۶. مطالعه شیوه‌های خودابرازی زنان با عکس در شبکه‌های اجتماعی (مطالعه موردی اینستاگرام). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته ارتباطات. دانشگاه تهران.
- کاستلز، مانوئل. ۱۳۸۵. عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ: قدرت هویت. ترجمه احد علیقلیان و افشین خاکباز. تهران: انتشارات طرح نو.
- کاستلز، مانوئل. ۱۳۹۶. قدرت ارتباطات. ترجمه حسین بصیریان. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- گافمن، اروینگ. ۱۳۹۶. نمود خود در زندگی روزمره. ترجمه مسعود کیانپور. چاپ چهارم. تهران: نشر مرکز.
- گشیزجانی، گلنار. ۱۳۹۵. تپولوژی بدن رسانه‌ای و تحلیل کردارهای بدنی کاربران شبکه اجتماعی اینستاگرام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته ارتباطات. دانشگاه تهران.
- گیدنز، آنتونی. ۱۳۹۴. تجدد و تخصص، جامعه و هویت شخصی در عصر جدید. ترجمه ناصر موفقیان. چاپ یازدهم. تهران: نشر نی.
- لستر؛ مارتین؛ جان دوو؛ ست گیدینگز؛ لین گرت و کران کلی. ۱۳۹۸. رسانه‌های نوین؛ درآمدی انتقادی، ترجمه احسان شاه‌قاسمی. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- محمدپور، احمد. ۱۳۸۹. روش تحقیق کیفی: ضدروش. منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی. جلد اول. تهران: جامعه‌شناسان.
- لاجوردی، آریتا. ۱۳۹۷. باز نمود سبک زندگی جوانان ایرانی در شبکه‌های اجتماعی؛ مطالعه موردی اینستاگرام. پایان‌نامه

کارشناسی ارشد. رشته تبلیغ و ارتباطات فرهنگی. دانشگاه سوره.

هولمز، ماری. ۱۳۹۴. جنسیت و زندگی روزمره. ترجمه محمد مهدی لیبی. تهران: نشر تهران.

منتظر قائم، مهدی و محمد حسن یادگاری. ۱۳۹۴. "مطالعه بازنمایی حجاب، پوشش و آرایش هنرپیشگان زن در پوسترهای فیلم‌های سینمای ایران و مطابقت آن با سیاست‌گذاری فرهنگی سه دولت سازندگی، اصلاحات و اصولگرا".

دوفصلنامه دین و ارتباطات. دوره ۲۲. شماره ۴۸: ۱۹۴-۱۵۷.

یعقوبی چوبیری، علی. ۱۳۹۶. "زبان استعاره و بینش جامعه‌شناسی اروینگ گافمن". دوفصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی.

دوره ۲۴. شماره ۱. ۱۴۹-۱۷۰.

کریمی، بهزاد؛ علی‌اکبر فرهنگی و علی دل‌آور. ۱۴۰۰. "اینستاگرام: شیوه جدید دیدن و دیده شدن و پیامدهای آن".

فصلنامه رسانه. دوره ۳۲. شماره ۱۲۲: ۲۹-۵۱.

Fuchs, Christian. 2014. *Social media: A critical introduction*. Sage.

Pramiyanti, Alila. 2019. "Hijabers on Instagram: using visual social Media to construct the Ideal Muslim woman". *Social Media society*. Volume:4. Issue:4: 1-5.

Siti Dewi, Aisyah. 2017. The role of social media for the modest fashion movement in Indonesia. M. A Thesis, Ankara University, Department of Communication Sciences.

